

2. *Грейвс Р.* Иудейские мифы / Роберт Грейвс, Рафаэль Патай ; [пер. с англ. Л. Володарской]. – Екатеринбург : У-Фактория ; Москва : АСТ, 2008. – 493 с. – (Bibliotheca mythologica).
3. *Лайтман М.* Богоизбранность: в 2 т. / М. Лайтман. – М.: Науч.-просветительский фонд "Древо жизни": Kabbalah.info, 2003 – Т. 1. – 575 с.
4. *Моше бен Нахман.* Врата воздаяния [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // http://toldot.ru/cycles/cycles_193.html
5. Рай // Электронная Еврейская Энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://www.eleven.co.il/?mode=article&id=13409&query=%D0%C0%C9>
6. *Рыбалка А.* Энциклопедия еврейской демонологии [Электронный ресурс] / А. Рыбалка. – Режим доступа: http://abovo.net.ru/book/98497_index.php3?biblo=kniga2#_ftnref203
7. *Schwartz H.* Tree of souls: the mythology of Judaism / Howard Schwartz. – Oxford; New York: Oxford University Press, 2004. – 618 p.
8. Soncino Babylonian Talmud [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.come-and-hear.com/tcontents.html>
9. Trachtenberg J. Jewish Magic and Superstitions. A Study in Folk Religion / Joshua Trachtenberg. – New York: Behrman's Jewish Book House, 1939. – 356 p.

Annotation

Kuzev Valery. Development of the doctrine of postmortal retribution in rabbinic Judaism. In this article the analysis of concept of reward after death in rabbinic Judaism and its place in Jewish tradition as a whole is made. In the paper it is considered the evolution of the doctrine of the soul and its relationship with the ideas regarding existence after death. The author pays the attention to the formation of beliefs concerning hell as a place of purification of the soul after death.

Keywords: *soul, retribution, hell, Judaism, afterlife.*

Яроцька О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОГМАТИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА НА ВСЕЛЕНСЬКИХ СОБОРАХ (325 – 787 РР.)

У статті досліджується процес оформлення на Вселенських соборах основних догматів християнства. Гострі дискусії щодо їх філософсько-теологічної сутності викликали неспокій у суспільстві, саме тому соборні ухвали контролювалися імператорською владою, а прийняті догмати набували сили державних законів.

Ключові слова. *Вселенські собори, тринітарне вчення, христологія, маріологія, єресі, еллінізація християнства, аріанство, несторіанство, монофізитство.*

Вступ

У сучасному західному богослів'ї поширеною є теорія «еллінізації первісного християнства». Йдеться про те, що еллініська філософія – пізніше напашування, яке спотворило автентичність «євангельського християнства», проти чого категорично виступав апостол Павло, стверджуючи, що християнська «первісна віра для еллінів – безумство», і застерігаючи: «щоб ніхто вас не звів філософією та марною оманю за

переданням людським, за стихією світу, а не за Христом» (Послання до колосян 2:8). Версія «еллінізації християнства», яку підтримує Католицька Церква, ґрунтується на тому, що віровчення християнської Церкви, створене в епоху Вселенських соборів, - це «продукт інкультурації», тобто рецепції християнства в грецькій культурі.

Сучасна католицька апологетика християнства в особі її найвищого авторитета Римського папи Бенедикта XVI на протилежність зазначених теорій представляє грецьку філософську думку і євангельську віру як «два магістральні русла розвитку духу», які з самого початку були у внутрішньому спорідненні, багато в чому йшли паралельно. Бенедикт XVI знаходить «дивовижний паралелізм» між філософською критикою політеїзму в Ізраїлі. Він співставляє Сократа й Мойсея, показуючи, що в цьому співставленні «відкривається внутрішня основа і внутрішня необхідність історичної зустрічі Біблії й Еллади» [2, с.20]. Саме апогей цієї зустрічі припадає на період Вселенських соборів (IV – VIII ст.), коли формувався християнський Символ віри і фундаментальні засади християнства – *тринітарне вчення, христологічна теологія, маріологія*. Христологічні суперечки, які були характерні для цього періоду становлення і догматичного оформлення християнства, відбувалися на ґрунті його філософської еллінізації. У християнську догматику вводилися філософські означення, логіка яких мала замінити простоту євангельського вчення періоду раннього християнства, надавши йому філософської визначеності та логічної чіткості.

Зустріч християнства з філософією відбулася, але не відразу й не без труднощів. «Для перших християн захоплення нею та відвідування філософських шкіл було радше перешкодою, ніж сприятливою обставиною», – зазначав Римський папа Іван Павло II [1, с.39]. Він вважав, що догматичне богослов'я повинно вміти передавати універсальний зміст тайни Єдиного у Трійці Бога та плану спасіння як у спосіб наративний, описовий, так і передовсім у вигляді аргументів. Цей папа був упевнений у тому, що «без участі філософії не можна пояснити такі богословські питання, як , наприклад, питання про умову, яка описує Бога, особові співвідношення у Трійці, творчу дію Бога у світі, зв'язок між Богом і людиною чи сутність Христа як істинного Бога й істинної людини [1, с.65].

Аналіз досліджень і публікацій

Особливості інституціонального і догматичного оформлення християнства під час Вселенських соборів досліджуються як в богословській, так і в сучасній академічній філософсько-релігієзнавчій літературі. Богословські автори зосереджуються на характеристиці Вселенських соборів, описують обстановку і духовну спрямованість соборових дискусій, виникнення різних ересей та боротьбу з ними. Цій тематиці присвячено багато богословських праць. Вичленимо лише ті, які останнім часом з'явилися в Україні: Костюк Петро. «Нарис історії Вселенської Церкви», – Івано-Франківська теологічна академія. – Івано-Франківськ, 2002; Василів Павло. «Перший Нікейський Собор. Історичні передумови та його богословсько-філософський аспект», – Львів. Видавництво «Місіонер», 2009.

Вплив соборних догматичних ухвал на виникнення різних груп східних церков – так званих халкідонців і монофізитів, протистояння елліністично-єгипетського центру в Александрії з сирійською богословською школою в Антиохії та їх позиції в контексті христологічних спорів досліджується українським релігієзнавцем доктором філософських наук Саганом О.Н. в його монографії « Вселенське православ'є. Суть,

історія, сучасний стан», – К., Видавництво «Світ знань», 2000. У фундаментальній праці «Академічне релігієзнавство», за науковою редакцією професора А. Колодного. – К., видавництво «Світ знань», 2000. – 862 с. досліджуються соціальні й філософські витoki християнства, історія його становлення, яка складається із чотирьох стадій, зокрема стадії інституціонального і догматичного оформлення [7, с. 372 - 379].

Проблеми становлення первісного християнства, зокрема вихід його за межі іудаїзму, процеси його етнізації та універсалізації досліджуються доктором філософських наук Павленком П.Ю. в його монографіях «Платон і християнство», – К., 2001; «Ісус Христос – постать в ранньому християнстві», – К., 2009.

Беручи до уваги концепцію еллінізації первісного християнства і філософізацію догматичних основ християнства, викладену в названих працях останніх Римських пап Івана Павла II і Бенедикта XVI, авторка цієї статті намагається проаналізувати теоретично-методологічну спрямованість соборних дискусій, які стосувалися тринітарного вчення, христологічних спорів і маріології, коли навіть одна зайва літера у двох споріднених грецьких термінах – homoousios чи homoioisios – вирішувала істинність чи ересійність догмату.

Основна частина

Три важливі богословські теми знаходилися в центрі уваги християнських богословів упродовж трьох століть, навколо яких точилися гострі дискусії на Вселенських соборах: тринітарне вчення (про святу Трійцю), христологія (сутність природи Ісуса Христа), каріологія (про їх богородичний титул), а також питання примату в Церкві (йшлося про пріоритет «Першого Риму» і «Другого Риму» (Константинополя) в церковних справах і відповідно про першість Римського папи як protosa.

Тринітарне вчення. Центральним богословським конфліктом IV століття стали суперечки про концепцію Трійці – визначального догмату християнського віровчення, які (суперечки) поклали свій відбиток на наступний розвиток середньовічної теології і філософії. Через шість років після прийняття «Міланського едикту» пресвітер (священик) Александійської церкви Арій (256 – 336рр.), людина полум'яна і наполеглива, обнародував свою доктрину. Він піддавав сумніву раціональну згідність догмата триєдності Бога, згідно з яким Бог – «єдиносущий в трьох іпостасях», або особах: Бог-Отець, Бог-Син (Христос, втілений Логос), Бог-Святий Дух. Арій стверджував, що не всі особи Трійці є рівними, оскільки Бог-Отець передував Сину, який, таким чином, виявився не *єдиносущим* (homoousios) першій особі Трійці (Богу-Отцю), а народженим і відповідно – *подобосущим* (homoiousios) Богу-Отцю.

Здавалося б, це питання мало абстрактний і догматичний характер, але «спір про одну букву», якою відрізнялися ці два грецькі терміни, викликав реальні й складні наслідки. Це вимагало неодноразового втручання високих ієрархів церкви і самого імператора Константина, який, по суті, і скликав Нікейський собор (325р.) для вирішення дискусійного питання про сутність осіб Трійці – Бога-Отця і Бога-Сина, Арій доводив: 1) Ісус Христос не є Богом, а тільки Сином Божим; 2) Ісус Христос не споконвічний Богу-Отцю, оскільки був народжений від Бога-Отця, а відтак – колись мав свій початок; 3) Ісус Христос не єдиносущий з Богом – Отцем, а подобо сущим, тобто син подібний до батька.

У цей спір втягнулася велика кількість людей. Особливо в Єгипті й східних провінціях Римської імперії. Сучасники цих подій богослов Григорій Ниський свідчить:

«Все переповнено такими людьми, які розмірковують про незбагненні предмети – вулиці, базари, майдани. перехрестя: питаєш, скільки потрібно заплатити оболів, – філософствують про народженого і ненародженого; хочеш довідатися, скільки коштує хліб, відповідають: «Отець більше Сина»; запитаєш, чи готова лазня, – говорять: «Син походить з нічого». Доходило до насильства і вуличних бійок» [5, с. 79 - 80].

Після тривалих дискусій (Арія підтримували 17 єпископів) в «Нікейський символ віри» був закладений такий догматичний вираз: «Вірую в Ісуса Христа, Сина Божого, єдинородного, від Отця народженого перед усіма віками. Світло від Світла, Бога істинного, родженого, нествореного, єдиносущого (*homoousios*) з Отцем». Сам імператор повідомляв спеціальним листом всі християнські спільноти в імперії про те, що Арій та його прихильники як вороги істинної віри виключені із Церкви і покарані засланням. Константин наказав спалити всі писання Арія та його сподвижників.

Проте і після Нікейського собору продовжувалася боротьба за визнання *homoousios*. На численних помісних соборах на сході Римської імперії аріанство звергалося, то знову набирало сили. Такий стан зберігався ще довго, оскільки, по суті, християнська більшість не була ні строго ортодоксальною, ні переконано аріанською.

Для остаточного вирішення проблеми аріанства імператор Феодосій (379 – 395рр.) скликав II Вселенський собор (I Константинопольський). До скликання цього Собору богослови (так звані «Отці Церкви») докладно визначили поняття «особа» і «природа». Особлива заслуга в розробці цих понять належить трьом «великим кападокійцям» - св. Василію (біля 330 – 379 рр.), св. Григорію Назіянину (329 – 390 рр.) та св. Григорію Ниському (334 – 394 рр.). Вони знаходили різницю між трьома Особами Трійці виключно в їхніх внутрішніх відносинах. Вони твердили, що існує тільки «одна сутність», але «три її носії»: один Бог у трьох особах. Вони також підкреслювали божество Святого Духа, яке заперечувалось аріанством. Його функціональне співвідношення у Трійці полягає, як доводили ці «Отці Церкви», в тому, що «Дух Святий виходить від Отця».

Відтак, до «Символу віри», прийнятому на I Вселенському соборі (Нікейському) у 325 р. на II Вселенському соборі (I Константинопольському) в 381р. було додано таке визначення: «Вірую і в Духа Святого, Господа животворного, що від Отця ісходить, що з Отцем і Сином рівнопоклоняємий і рівнославлений, що говорить через пророків». З доповненням цим визначенням Осіб Трійці «Символ віри» набув формули «Нікейсько – Константинопольського Символу віри», який виголошується під час кожної літургії у церквах. Але згодом постала розбіжність у тлумаченні цієї формули. Східна Церква розуміла походження Святого Духа так: «Святий Дух походить від Отця і Сина». Коли на Заході почали додавати до тексту «Символа віри» слово «і Сина» (по-латині «*filioque*»), вони не вважали це «розширенням» «Символу віри», а лише докладним його тлумаченням. Східна Церква натомість вважає таку інтерпретацію фальшуванням «Символу віри» і звинувачує Західну Церкву в ересі. Таким чином, *filioque* внаслідок неясного формування на II Вселенському соборі (381р.) стало однією з причин розколу християнства в 1054р. на Римо-католицьку Церкву і Греко-православну кафолічну Церкву. Донині це одне з великих спірних питань між богословами Сходу і Заходу [3, с. 71-72].

Після того, як певною мірою, у 381 р. тринітарне вчення вже було уточнене, богослови звернули свою увагу на христологічні питання. Собор 381р. не зміг покласти

кінець церковному роздору, оскільки утвердження субстанціональної тотожності другої Особи Трійці першій Особі породжувало в свою чергу багато нових теологічних проблем: як відбувається злиття субстанцій Бога-Отця і бога-Сина, як сполучуються у Христі божественна і людська природи, яким чином поєднується в Ньому божественний розум і воля і т.д. Відразу ж після Другого Вселенського Собору (381р.) єпископ Аполлінарій із Лаодикеї висунув ідею, що в Христі необхідно вбачати "єдину божественну індивідуальність". Вона потім була розвинута *монофізитами*, які абсолютизували божественну природу Христа, і *монофелітами*, які вважали, що Христос, маючи дві природи – божественну і людську, все ж мав одну волю – божественну [9, с. 660].

Протилежна точка зору була сформульована Несторієм, пресвітером з Антіохії, який підкреслював людську сутність Христа і посилив свої неортодоксальні твердження заявою, що Діва Марія могла бути тільки "людинородицею", а не "богородицею". Негайно виникло заперечення з боку настоятеля монастиря біля Константинополя Євтихія, який, бажаючи захистити істину, сам допустився ересі, близькій до *аполлінаризму*.

Христологічні суперечки ускладнювалися *маріологічними* суперечками, які остаточно завершилися лише в середині ХХ ст., коли в 1950р. була офіційно затверджена догма про вознесення Марії. *Маріологія* (від імені Марія і грецьк. логія – вчення) – вчення про матір Ісуса Христа – Діву Марію, яка народила Сина в результаті непорочного зачаття для сповнення божественного плану спасіння людства. Вчення про Богоматір почало формуватися у 4 ст., а в 431р. на Ефеському соборі Діва Марія офіційно була визнана Богородицею. У католицизмі, де культ Діви Марії (Мадонни) найбільше популярний, були опрацьовані й проголошені відсутні у православ'ї і протестантизмі догмати: у 1854р. – про непорочне зачаття Марії її матір'ю Анною; в 1950р. – про тілесне вознесення Богородиці на небо; у 1964р. папа Павло VI проголосив її Матір'ю Церкви. Культ Марії отримав широке розповсюдження, оскільки виявився більше зрозумілим широкому загалу віруючих, ніж Бог-Трійця [8, с. 614].

Христологічна теологія, яка стосувалася визначення сутності взаємовідношення людського і божественного в особі Ісуса Христа, розвивалася у двох теологічних школах Сходу – Александрії (Єгипет) і Антіохії (Сирія). Ці школи по-різному тлумачили тексти Святого Письма щодо природи Ісуса Христа. Александрійські богослови більше наполягали на значенні Божої природи, антіохійські – людської.

Уже Оріген увів у богословську дискусію поняття про Ісуса Христа як "боголюдину". На підставі алегоричного тлумачення Святого Письма, яке було позначене думками платонізму, Оріген створив глибоко містичне вчення про Логоса. З цією метою використовувався євангельський текст: "Споконвіку було Слово (по-грецьки – Логос. – О.Я.), і Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало " (Іван 1:1-3). Відтак, дискурс богослов'я Орігена полягав у тому, що в Христі відбулася найдосконаліша зустріч між Божеством і людством. "Отці Церкви" Афанасій, Василій, Григорій Назіяннин та Григорій Ниський (три останні були ченцями та учнями Александрійської елліністичної богословської школи) розвивали далі христологію Орігена.

Григорій Ниський, наприклад, вказував на те, що "одність можна знайти тільки в божественній особі", а відтак – злиття Божої та людської природи неможливе. Він вчив, що у Христі одна Божою особа Логосу з'єднувала в собі дві природи – Божу й людську. Ці дві природи існують окремо й незмішано одна поруч другої. Проте вони не розлучені між собою, а взаємно зорієнтовані одна на другу таким чином, що їхні атрибути є взаємозамінними (*communication idiomatum*). У наслідок цього можна сміло сказати, що Син Божий народився. Але це не стосується його Божественної природи, яка є вічною, а стосується виключно його людської природи [3, с.73].

Александійський патріарх Кирило наполягав натомість на особливо тісному й реальному зв'язку між обома природами. Він говорив про фізичне об'єднання та про "єдину природу Логосу, який став чоловіком". Кирило твердив, що після об'єднання двох природ у Христі *de facto* можна говорити тільки про одну, тобто боголюдську природу.

У цьому ж часі також розвивалося антиохійське богослов'я, яке послуговувалося критично-екзегетичним методом пояснення текстів Святого Письма, наполягаючи натомість на повній людській природі Ісуса Христа. Згідно з цим вченням, людська природа Христа існувала самостійно поруч з Божественною, а зв'язок між ними був лише зовнішній. "Божественний Логос, – вчив представник антиохійського богослов'я Діодор з Гарсу (помер в 394р.), – жив у людині Ісуса, як в одному храмі" [3, с.74].

Константинопольський патріарх Несторій (за походженням був з Антіохії) розпочав богословський диспут з Александійським патріархом Кирилом. Він бачив у науці Кирила "про єдину природу Логосу, який став чоловіком", загрозу применшення людської природи Ісуса Христа. Несторій підкреслював цілісність кожної з двох природ Христа. Коли він заперечував богородичний титул Діви Марії, то він не заперечував божества Ісуса Христа, як це робив Арій, а намагався підкреслити факт, що Христос як справжня людина, тілом і душею народився від Марії, що Марія народила не Божество, а людину, злучену з Божеством. Намагаючись підкреслити цілісність людської природи Ісуса, Несторій відокремлював її від Христового Божества. Результатом такої теорії були дуалізм природ Ісуса Христа і заперече їх неподільного злучення в самій сутності Особи Христа [3, с. 75].

Євтихій, архімандрит одного з монастирів поблизу Константинополя, як завзятий противник вчення Несторія, вважав *несторіанство* ерессю і підтримував вчення Александійського патріарха Кирила про єдину природу Христа (*монофізитство*). Євтихій сполучав воедино дві природи Христа так тісно, що людська природа повністю зникала в Божественній природі.

Таким чином цілісність людської природи Христа практично була видалена, а його людськість суттєво відрізнялася від звичайної людської природи. Унаслідок такої теорії зникла центральна передумова Христової місії та суть його діяльності як посередника і Спасителя, який своєю людською кров'ю відкупив перворідний гріх кожної людини, що вірить в Нього, і проклав шлях до спасіння. Якщо тільки Бог страждав і помер на хресті, то не відбулося відкуплення за гріхи грішного Адама досконалим і безгрішним Адамом, яким, згідно Євангеліє, був Ісус Христос. Відтак, «вчення Євтихія стало загрозою для всього християнського вчення про відкуплення» [3, с. 76].

IV Вселенський собор (Халкедонський), на якому в 451р. зібралось 350 єпископів, відкинув монофізитське вчення про єдину природу Христа і проголосив догмат про дві

природи, незмішані і неподільні, злучені в одній Особі, або іпостасі, тобто визнав, що Христос є Боголюдиною. Суть Халкедонської християнської формули зводиться до наступного: 1. Божественна й людська природи існують "незмішані" одна поруч другої (проти Кирила та Євтихія). 2. Ці природи не розділені між собою, бо вони нероздільно поєднані в Особі Божественного Логосу (проти Несторія). 3. Ця злука є основою християнської концепції відкуплення Христом гріховності людей та їх спасіння. Відтак, згідно з Халкедонською формулою, вчення про Особу Христа (христологія) є основою вчення про спасіння (сотеріологія) і мають центральне значення для християнської віри.

Проте не всі єпископи, зібрані на Халкедонському соборі, підтримали ухвалений христологічний догмат. Частина єпископів з Палестини, Єгипту та Сирії стояли на позиції *монофізитства*, тобто визнавали одну Божественну природу Христа. Відтак, відбувся розкол християнських Церков на "халкедонців", які визнають дві природи Христа – Божественну і людську та монофізитів, які обстоюють лише Божественну природу.

Незважаючи на засудження Халкедонським собором монофізитства, воно досить активно розвивалося і закріпилося на Сході Римської імперії. Біля 490 р. на трьох патріарших престолах Александрії, Єрусалиму та Антіохії сиділи монофізитські архієреї. Під час володіння імператора Юстиніана (527 – 565 рр.) монофізити значно розгорнули свою діяльність. Вони мали свої центри в Нубії, Ефіопії та Вірменії, де створили власні єпархії зі своїми єпископами.

Відтак, IV Вселенський собор розділив східне християнство на дві великі групи церков – халкедонські (ортодоксальні) Церкви, до яких відносяться чотири давні патріархати (Константинопольський, Александрійський, Антіохійський, Єрусалимський) та монофізитські східні православні Церкви (у різних джерелах подається різна кількість цих церков – від 5 до 7, тому є сенс подати їх назви: Коптська православна Церква, Сирійська православна Церква Антіохії і всього Сходу, Апостольська кафедральна Асирійська Церква Сходу, Вірменська апостольська Церква, Ефіопська православна Церква, Маланкарська православна Сирійська Церква Індії, Еритрейська православна Церква [6, с. 805]).

Таким чином, Східні православні Церкви потрапили у вир боротьби між двома імператорськими столицями – Римом і Константинополем, з одного боку, а також боротьби могутнього елліністично-єгипетського центру в Александрії проти обох столиць світового християнства. Протистояння між Александрією та сирійською богословською школою Антіохії, яка мала відчутний вплив на богословське життя Старого і Нового Риму, а також прояви особистої неприязні між предстоятелями і богословами Церков блокували діалог між ними. І єдність між цими церковними спільнотами не відновлена до нашого часу [6, с. 809].

Христологічні дискусії ще довго тривали на Сході, Церкви якого були більше аскетичними (адже на Сході зародилося чернецтво), містичними, харизматичними. VI Вселенський собор, який відбувся 680р. знову в Константинополі за імператора Константина Поготона, засудив ересь *монофізитства*, якою визнавалися дві природи Ісуса Христа, але лише одна Божественна воля. Собор ухвалив визнавати дві природи у Христі і наявність двох воель – Божественної і людської. Було визнано, що людська воля не є супротивна, а помірною волі Божественній [7, с. 397]. VII Вселенський собор (II

Нікейській), у 787р. визнав вшанування іконописних зображень Ісуса Христа і Богородиці та святих. По суті, так була завершена цілісність у формуванні христології.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

1. Історія становлення християнства в інституціональному і догматичному вимірах охоплює період із середини 1 ст. до 8 ст. включно. Упродовж цього періоду християнство пройшло такі стадії свого розвитку: стадія іудеохристиянства (перша половина 1 ст.); стадія актуальної есхатології (друга половина 1 ст.); стадія пристосовництва до існуючої системи речей (II ст.); стадія інституціонального і догматичного оформлення (IV – VIII ст.).

2. Протягом кожної з цих стадій відбувалася ґрунтовна еволюція віровчення, культу й організаційних структур християнства. Відбувся масштабний, глибинний за своєю сутністю і наслідками перехід від забороненої і переслідуваної релігії, якою було християнство у II – III ст., до державної церкви Римської імперії на початку IV ст. Змінювався соціальний стан християн – від рабів і знедолених до патриціїв, імператорських чиновників і самого імператора. Утворювалися і розпадалися різні секти, рухи, вчення в самому християнстві. Відбувалися внутрішні зіткнення, за віросповідною і культовою сторонами яких приховувалася боротьба соціальних і етнічних угруповань з певними реальними суспільними інтересами.

3. Взаємовідносини держави і християнської Церкви в III і на початку IV ст. були складними. Непослідовна політика римських імператорів щодо християнства пояснюється тим, що вони, шукаючи шляхів реформування Римської імперії та релігійного культу, не були впевнені в тому, що християнство, ставши державною релігією, зможе бути своєрідним цементом імперії, яку розколювали соціальні, політичні й релігійні протиріччя. Тільки на початку IV ст., коли стала очевидною безперспективність Діоклетіанових (імператор Діоклетіан) репресій, його наступники взяли курс на визнання християнства як дозволеної, а потім – і державної релігії. У нових умовах свого буття християнська Церква продемонструвала свою лояльність до пануючого устрою і готовність служити йому.

4. Внутрішньоцерковна боротьба за утвердження християнської догматики і культу, незважаючи на рішення Вселенських соборів, спалахувала знову і знову. Жоден догмат християнства не з'являвся в завершеному стані. У жорстоких тринітарних і христологічних суперечках, в центрі яких стояло контроверсійне питання: хто такий Ісус Христос – засновник християнства: Бог, людина чи Боголюдина. Як до Нікейського (325р.) собору, так і після нього впродовж майже п'ять століть між різними християнськими богословськими і філософськими школами – александрійською і антіохійською, між різними групами духовенства точилася жорстока боротьба навколо тлумачення трьох основних концептів християнства – триєдності Бога, Боговтілення і відкуплення. Відтак, на відміну від переслідуваного первісного християнства (I – III ст.), в якому були відсутні догмати про Трійцю, сутісну природу Ісуса Христа, маріологію, християнство періоду Вселенських соборів (IV – VIII ст.) набуло нового статусу – інституалізаційної державної Церкви з оформленим корпусом віровчення за допомогою теоретично-методологічного дискурсу та понятійно-категоріального апарату філософської еллінізації християнства.

Література:

1. Енцикліка «Fides et ratio» св'ятійшого отця Івана Павла II до єпископів Католицької Церкви про співвідношення віри і розуму // Віра і розум – два крила людського духу. Збірник матеріалів наукового колоквиуму. За ред. А.М. Колодного. – К., 2001.
2. *Йозеф (Бенедикт XVI) Ратцингер*. Вера – Истина – Толерантность. Христианство и мировые религии (перевод с немецкого). – М., 2007.
3. *Костюк Петро*. Нарис історії Вселенської Церкви. Івано-Франківська теологічна академія. – Івано-Франківськ, 2002.
4. *Василів Павло*. Перший Нікейський Собор. Історичні передумови та його богословсько-філософський контекст. – Львів: Місіонер, 2009.
5. Культура Византиї. IV – першая половина VII века. – М.: Наука, 1984.
6. *Саган Олександр*. Вселенське православ'я. Суть, історія, сучасний стан. – К.:Світ знань, 2000.
7. Академічне релігієзнавство. За науковою редакцією професора А. Колодного. – К.:Світ знань, 2000.
8. Религиоведение. Энциклопедический словарь. Под редакцией А.П. Забияко, А.Н. Красникова, Е.С. Элбакян. М.:Академический проект, 2006.
9. Теологический энциклопедический словарь. Под редакцией Уолтера Элвана. – М., 2003.

Annotation

Iarotska Olga Features of dogmatic formation of Christianity at the Ecumenical councils. In article is researched the process of formation at the Ecumenical councils basic articles of Christianity. Acute discussion about their philosophical and theological essence caused anxiety in society, and because of this ecumenical decrees were controlled by imperial government, and accepted articles of faith assumed valid of state laws.

Keywords. *Ecumenical councils, the Christian doctrine of the Trinity, mariology, heresy, hellenization of Christianity, arianism, nestorianism, monophysitism.*

Ангелова А.О.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

СТАРІСТЬ В ЯПОНСЬКІЙ РЕЛІГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ

В публікації розглянуто образ старості, сформований в традиційному японському суспільстві під впливом автохтонних вірувань синтоїзму; визначено роль культу предків та зміст канону синівської шанобливості; виявлено релігійні мотиви геронтократичного ставлення до тілесності та суспільної ієрархії, а також специфіка сакралізації останнього періоду людського життя.

Ключові слова: *геронтософія, синтоїзм.*

Постановка проблеми. Жителі сучасної Японії вже кілька десятиріч поспіль займають перше місце в світі по довголіттю. Наразі середня тривалість життя в Японії є однією з найвищих у світі: приблизно 79 р. у чоловіків та 86 р. у жінок. Громадяни, старші 65 р., складають більш ніж п'яту частку (22,5%) населення країни [26]. Геронтологи зазначають, що причини довголіття японців полягають не лише в